

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ

ΤΥΠΙΚΟΝ ΙΣΑΑΚΙΟΥ ΑΛΕΞΙΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ

ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ
ΤΗΣ ΚΟΣΜΟΣΩΤΕΙΡΑΣ ΦΕΡΡΩΝ
(1151/52)

Β' ΕΚΔΟΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΖΗΤΗ

Σειρά: ΘΡΑΚΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ἀρ. 3
Ίδρυτης-Διευθυντής Σειράς: Γ. Κ. Παπάζογλου

Δημιουργικό: Γ. Κ. Παπάζογλου
Διορθώσεις: Γ. Κ. Παπάζογλου
Έπιμέλεια: Γ. Κ. Παπάζογλου

Παραγωγή και έκμετάλλευση: “Έκδόσεις ΖΗΤΗ”
[18ο χλμ. Θεσσαλονίκης-Περαιάς, Τ.Θ. 4171, Τ.Κ. 570 19
Τηλ. 2392.072.222, e-mail: info@ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ – ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
Άρμενοπούλου 27, Τηλ.: 2310.203.720, e-mail: sales@ziti.gr
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ – ΠΩΛΗΣΗ ΛΙΑΝΙΚΗ/ΧΟΝΔΡΙΚΗ
Χαριλάου Τρικούπη 22, Τηλ.: 210.3816.650, e-mail: athina@ziti.gr
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ: www.ziti.gr

[Ή πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται από τόν δημιουργό χωρίς καμιά ιδιαίτερη δια-
τύπωση, και ένέργεια, και χωρίς τήν ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής τών προσβολών
της· ύπενθυμίζεται ώστόσο ότι ό δημιουργός απαγορεύει ρητά, κατά τόν Ν. 2121/1993
και κατά τήν Διεθνή Σύμβαση τής Βέρνης-Παρισιού, πού κυρώθηκε μέ τόν Ν. 100/
1975, τήν χρήση τμημάτων του βιβλίου αυτούσιων ή διασκευασμένων, στο πρωτότυ-
πο ή και σε μετάφραση, τήν χρήση πλαγίως τών πηγών ή τών φωτογραφιών του, χω-
ρίς τήν ρητή παραπομπή στο παρόν έργο, αυτόνόητα δέ απαγορεύει τήν αναδημοσί-
ευση και γενικά τήν αναπαραγωγή μηχανική (φωτοτυπική-φωτογραφική-ψηφιακή) ή
άλλη του παρόντος έργου]

© Γεώργιος Κ. Παπάζογλου και “Έκδόσεις ΖΗΤΗ”
[Καππαδοκίας 14, 654 04 Καβάλα
Τηλ.: 2510.245.415, e-mail: gpapazo@he.duth.gr]

α΄ έκδοση, Κομοτηνή 1994
β΄ έκδοση, Θεσσαλονίκη 2014

ISBN: 978-960-456-418-7

Στὸν Νικόλα
ἡ δεύτερη ἐκδοση...

*“Οὐκ ἔστιν οὖν, ὦ ἀδελφοί μου, τῶν δοθέντων ὑμῖν προσταγμάτων τι
δυσκατόρθωτον, ἀλλὰ γε τῷ τῆς ἀρετῆς ἀξιώματι πάντα ῥάονα, οὐ γὰρ ἀνέσεως
ἐνεκα καὶ τρυφῆς τὸν κόσμον καταλελοίπαμεν. Εἰ γὰρ μικρὸν ἑαυτοὺς βιασόμεθα, βιαστέως
οὔσης τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ταύτην ἀποκερδήσασιν, οὐδεὶς ἀμελῶν τρόπιον ἴστησιν,
οὐδεὶς ὑπνώτων τὸν ἑαυτοῦ πολέμιον ἐτροπώσατο ἢ τῶν κοπιόντων εἶσιν οἱ στέφανοι
καὶ τὰ τρόπαια τῶν ὑπομενόντων τὰ ἐκ τῶν ἀγώνων πονήματα....”*

Τυπικὸν Ἰσακίου Κομνηνοῦ
(στ. 1080-1086)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ Β΄ ΕΚΔΟΣΗ	11
ΤΟΙΣ ΕΝΤΕΥΞΟΜΕΝΟΙΣ	13
ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ	15

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

I. Οί εκδόσεις τοῦ τυπικοῦ	29
I.1. Ἡ ἀποσπασματικὴ ἔκδοση Μανουὴλ Γεδεών	29
I.2. Ἡ ἔκδοση τοῦ Louis Petit	30
II. Τὸ χειρόγραφο τῆς Κεφαλониᾶς	31
II.1. Ἡ εὗρεση τοῦ χειρογράφου	31
II.2. Τὸ χειρόγραφο τοῦ τυπικοῦ	33
III. Τὸ κείμενο τοῦ τυπικοῦ	36
III.1. Ἡ κατὰ κεφάλαιο διάκριση τοῦ τυπικοῦ	36
III.2. Τυπικὸ τῆς Εὐεργέτιδος καὶ τυπικὸ τοῦ Ἰσαακίου	37
III.3. Ἡ σύνθεση τοῦ τυπικοῦ, πρωτοτυπία καὶ ἐξάρτηση	39
III.4. Χρόνος συνθέσεως τοῦ τυπικοῦ τοῦ Ἰσαακίου	45
III.5. Τὸ κείμενο τοῦ ἀντιγράφου τοῦ Ἡλία Τσιτσέλη	48
IV. Τὸ περιεχόμενον τοῦ τυπικοῦ	51
IV.1. Οἱ “ὑποτυπώσεις” τοῦ Ἰσαακίου	51
IV.2. Τὸ περιεχόμενον μέσα ἀπὸ τοὺς τίτλους τῶν κεφαλαίων	56

[ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ]

Τὸ τυπικόν	61
Ὁ σχολιασμὸς	123
Οἱ μεταγραφές	197

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ – ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ ΟΡΩΝ	251
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ	257
Α'. Γενικὸ εὐρετήριο κυρίων ὀνομάτων, ὄρων καὶ πραγμάτων	259
Β'. Εὐρετήριο χειρογράφων	278
Γ'. Εὐρετήριο σχολιαζόμενων στίχων	279
Δ'. Κατάλογος φωτογραφιῶν καὶ πινάκων	282

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΣΤΗΝ Β΄ ΕΚΔΟΣΗ

Πέρασαν σχεδόν είκοσι χρόνια αφότου εκδόθηκε τὸ πρῶτον τὸ τυπικὸ τοῦ Ἰσακίου Κομνηνοῦ, τὸ 1994, ἀπὸ τὸν τότε μόλις ἀποκαλυφθέντα σὲ μονὴ τῆς Κεφαλониᾶς χειρόγραφο κώδικα, κώδικα ποὺ ἀποτελέσσει τὸ ἀντίβολο γιὰ τὸ ἀντίγραφο ποὺ ἔφθασε στὰ χέρια τοῦ Μανουήλ Γεδεὼν καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ Louis Petit' χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ συναδέλφους στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀμερικὴ κυρίως καὶ γρήγορα ἡ ἔκδοσις ποὺ ξεκίνησε ἀπὸ ἓνα ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον φίλων αὐτοδιοικητικῶν παραγόντων τῆς περιοχῆς τῶν Φερρών νὰ ἀναδείξουν τὸ βυζαντινὸ παρελθὸν τοῦ χώρου ἐξαντλήθηκε.

Ἔτσι χρειάσθηκε νὰ προχωρήσουμε στὴν παρούσα β' ἔκδοσις τοῦ τυπικοῦ· ἐπειδὴ στὸ μεταξὺ πολλοὶ ἦταν οἱ συνάδελφοι ποὺ χρησιμοποίησαν καὶ παρέπεμψαν στὴν ἔκδοσις τοῦ 1994, κυρίως ὅμως τὸ γεγονός ὅτι μὲ τὴν στιχαρίθμηση τῆς ἀρχικῆς ἐκδόσεως, αὐτῆς τοῦ 1994, πέρασε τὸ κείμενο τοῦ Ἰσακίου Κομνηνοῦ στὸν *Thesaurus Linguae Graecae* τοῦ Πανεπιστημίου Irvine τῆς Καλιφόρνια, καὶ στὴν παρούσα ἔκδοσις τὸ κείμενο ἐκδίδεται μὲ τὴν ἀρχικὴ στιχαρίθμηση. Εὐνότητα ἐμπλουτίζεται ὁ σχολιασμός ἀφοῦ ἀρκετὲς εἶναι οἱ σχετικὲς ἐργασίες οἱ ὁποῖες εἶδαν στὸ μεταξὺ τὸ φῶς, γίνονται κάποιες προσθήκες στὴν Εἰσαγωγή, ὅπως ἐπίσης διορθώνονται οἱ λίγες τυπογραφικὲς κυρίως ἀβλεψίες· κρίθηκε σκόπιμο ἡ Εἰσαγωγή κυρίως νὰ ἐμπλουτισθεῖ μὲ ὑποκεφάλαια ποὺ ἀφοροῦν στὸν τρόπο συνθέσεως τοῦ τυπικοῦ ἀπὸ τὸν Ἰσαάκιον, στὸν χρόνο συνθέσεως τοῦ κειμένου κ.ἄ..

Ἡ ὅποια ἀκριβὴς ἐπανεκδόσις θὰ ἐπέβαλε, δεδομένου ὅτι ἀπὸ τὴν φωτογράφιση τοῦ χειρογράφου ἀπὸ τὸ Μορφωτικὸ Ἰδρυμα τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζίης πέρασαν σχεδὸν τριάντα ἔξι χρόνια καὶ συνακόλουθα εἶναι κακὴ ἡ κατάστασις τῆς μικροταινίας, ὅπως καὶ κακὴ εἶναι ἡ κατάστασις τῆς πρόσφατης μεταφορᾶς τῆς σὲ ψηφιακὴ μορφή, τὴν μελέτη τοῦ χειρογράφου ἐξ αὐτοψίας στὴν Κεφαλονιά· τὸ κενὸ αὐτό, στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ, κλήθηκε νὰ καλύψει ἡ ἐπισταμένη ἀνάγνωσις μὲ χρῆσις μηχανικῶν μέσων καὶ ἡ ἀνάλυσις δυσζύμβλητων σημείων τῆς γραφῆς μέσῳ photoshop.

Εἶχε δοθεῖ στὴν ἔκδοσις τοῦ 1994 ἡ ὑπόσχεσις ὅτι σὲ μελλοντικὴ ἄλλη ἔκδοσις τοῦ τυπικοῦ ἡ μεταγραφὴ τοῦ κειμένου στὴν νεοελληνικὴ θὰ ἦταν πλήρης, θὰ δίδονταν καὶ οἱ μεταγραφὰς τῶν κεφαλαίων 11-29, ποὺ ὁ Ἰσαάκιος κατὰ λέξιν σχεδὸν εἶχε μεταφέρει στὸ κείμενό του ἀπὸ τὸ τυπικὸ τῆς Εὐεργέτιδος καὶ τὰ ὅποια παρελείφθησαν στὴν ἀρχικὴ ἔκδοσις· στὸ μεταξὺ τὸ κείμενο τοῦ τυπικοῦ μας μεταφράσθηκε στὴν ἀγγλικὴ ἀπὸ τὴν Nancy Ševcenko, καὶ ἐκδόθηκε τὸ 2000 στὴν σειρὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν μεταφρασμένων στὴν ἀγγλικὴ τυπικῶν (*“Byzantine Monastic Foundation Documents”*) τῶν John Thomas - Angela Constantinides Hero, ἐνῶ ἡ Βρετανικὴ Ἀκαδημία (Μπέλφαστ) ἐνέκρινε, τὸ 1996, ἓνα μακροχρόνιο διεθνὲς πρόγραμμα, τὸ *“Evergetis Project”*, μιᾶς διεξοδικῆς μελέτης κειμένων ποὺ σχετίζονται μὲ τὸ *“εὐεργετινὸ τυ-*

πικό”, τὸ ἴδιο τὸ μοναστήρι καὶ τὸν βυζαντινὸ μοναχισμό τῶν χρόνων⁽¹⁾.

Περιορίζομαι ὡς ἐκ τούτου, καὶ στὴν παρούσα ἔκδοση, στὴν μεταγραφή στὴν νεοελληνικὴ μόνο τῶν κειμένων ποὺ ἀφοροῦν στὴν μονὴ τῆς Βήρας, μὲ μόνη τὴν προσθήκη δύο κεφαλαίων, τῶν μὲ ἀρ. 11 καὶ 12, χωρὶς αὐτή, ἢ μεταγραφή, νὰ ἐπεκταθεῖ καὶ στὰ λίγα, οὕτως ἢ ἄλλως, κεφάλαια ποὺ ἀφοροῦν στὸ λειτουργικὸ μέρος, τὴν “ἐπιθεώρηση” δὲ στὴν νεοελληνικὴ τοῦ σχετικοῦ κειμένου ἀνέλαβε ἐξ ὁλοκλήρου ὁ ὑπογραφόμενος· ὁ ἐνδιαφερόμενος μπορεῖ νὰ προστρέξει σὲ μεταφράσεις στὴν ἀγγλικὴ ἢ καὶ στὴν γαλλικὴ τῶν σχετικῶν κεφαλαίων σὲ ἐκδεδομένα κείμενα ἄλλων τυπικῶν ποὺ χρησιμοποιοῦν ἐπίσης τὸ τυπικὸ τῆς Εὐεργέτιδος ὡς πρότυπο γιὰ τὸ λειτουργικὸ μέρος, ὁ χρόνος καὶ ὁ κόπος ξεπερνοῦν πλέον τὸ προσδοκώμενο ὄφελος.

Εὐλόγα στὴν παρούσα ἔκδοση διαφοροποιεῖται ἐλαφρὰ καὶ ἡ κατανομὴ τῶν διαφορῶν μερῶν τοῦ βιβλίου, ἢ μεταγραφή, λ.χ., στὴν νεοελληνικὴ ἐντάσσεται στὸ κυρίως βιβλίον καὶ δὲν δίδεται ὡς Ἐπίμετρο, ἐνῶ θεωρήθηκε σωστὸ νὰ μὴν ἐπιβαρυνθεῖ τὸ κείμενο τοῦ τυπικοῦ μὲ τίποτε ἄλλο πέραν τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος, ἔτσι καὶ ὁ διεξοδικὸς σχολιασμὸς τοῦ κειμένου δίδεται μετὰ τὸ τέλος τοῦ κειμένου τοῦ τυπικοῦ τοῦ Ἰσαακίου· εἶναι δὲ διεξοδικὸς ἐπιχειρῶντας νὰ καλύψει καὶ ἄλλες ἀνάγκες, πέρα ἀπὸ τὴν ἀπολύτως ἐπιστημονικὴν. Προσέτι κρίθηκε σκόπιμο νὰ δοθεῖ καὶ εὐρὺς πίνακας ἐρμηνευτικὸς τῶν ὅρων (“Γλωσσάριον”) ποὺ χρησιμοποιεῖ στὸ κείμενό του ὁ Ἰσαάκιος, ἀλλὰ ποὺ κάποτε χρησιμοποιοῦνται καὶ στὶς μεταγραφές, νὰ περιληφθεῖ δὲ στὰ Εὐρετήρια ποὺ κατακλείουν τὸ βιβλίον καὶ τὸ κείμενο τῶν μεταγραφῶν.

Πέρασαν περισσότερα ἀπὸ 850 χρόνια ἀφ’ οὗ ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνός, γιὸς, ἀδελφὸς καὶ πατέρας αὐτοκρατόρων, μόνος καὶ ἄρρωστος στὸ τέλος τῆς ζωῆς του, μακριὰ ἀπὸ τοὺς δικούς του, μὲ λίγους φίλους καὶ τὸν “ἀναθρεπτό”, τὸ ψυχοπαῖδι του, θὰ συνθέσει τὶς τελευταῖες ἐντολές γιὰ τὸ “θεῖον καὶ ἱερὸ φροντιστήριόν” του· σὲ πείσμα τῶν καιρῶν τὸ κείμενό του συνεχίζει νὰ μᾶς δίδει ὡς σήμερα ἀφορμὲς νὰ ψηλαφίζουμε τὴν παρουσίαν του δίπλα στὸν Ἐβρο, τόσο κοντά, ἀλλὰ καὶ τόσο μακριὰ πλέον ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα τοῦ Βυζαντίου....

Γεώργιος Κ. Παπάζογλου
Καβάλα, Αὐγούστος 2013

(¹) THOM.-CONSTANTINIDES, *Documents* (πρὸβλ. κατωτέρω στὶς Βραχυγραφίες)· ἀξίζει νὰ προσεχθεῖ πὼς ὁ Robert Jordan δὲν ἔκανε καμιά μετάφραση τοῦ τυπικοῦ τῆς Κοσμοσώτειρας στὴν ἀγγλική, ὅπως ἐσφαλμένα σημειώνεται σὲ πρόσφατο σχετικὰ δημοσίευμα (βλ. ΓΟΥΡΙΔΗ, *Πόλη*, 88), ὁ Jordan, συμμετέχοντας στὸ ἀνωτέρω πρόγραμμα, μετέφρασε στὴν ἀγγλικὴ τὰ τυπικὰ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος, τῆς μονῆς Φοβεροῦ κ.ἄ., ὅχι ὅμως τῆς Κοσμοσώτειρας, πρὸβλ. THOM.-CONSTANTINIDES, ὅ.π., 737-774, καὶ 880-946 (III).

Μὲ τὴν συμπλήρωση 900 ἐτῶν ἀπὸ τὴν γέννηση τοῦ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ, κτήτορος τῆς μονῆς τῆς Παναγίας τῆς Κοσμοσώτειρας, ὁ Δῆμος Φερρῶν, σὲ συνεργασία μὲ τὸ Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο, προχώρησε τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1993 σὲ ἀρχιερατικὸ μνημόσυνο στὴν μνήμη τοῦ Βυζαντινοῦ ἄρχοντος καὶ στὴν συνέχεια σὲ Ἐπιστημονικὴ Ἡμερίδα· τότε ἀνεκοινώθη τὸ πρῶτον ἡ ἰδέα τῆς ἐπανεκδόσεως τοῦ κειμένου τοῦ τυπικοῦ τῆς μονῆς, τὸ κείμενο τοῦ Louis Petit, στὸ ὁποῖο θὰ προσετίθετο ἀπλῶς μιὰ εἰσαγωγή καὶ “μετάφραση” στὴν νεοελληνικὴ, αὐτὴ ἦταν ἡ κυρίαρχη σκέψη, μάλιστα τὴν σύνθεση τῆς “μεταφράσεως” ἀνέλαβε ἡ φιλόλογος συνεργάτριά μου καὶ ὑποψήφια διδάκτωρ στὸ Τμήμα Ἱστορίας καὶ Ἐθνολογίας κ/α Παναγιώτα Τζιβάρρα.

Στὸ μεταξὺ καὶ κατὰ τὴν πορεία τῆς ἔρευνας, ὅπως κατὰ κανόνα συμβαίνει, τὰ πράγματα ἄλλαξαν, μιὰ πὺν τὸ τυπικὸ τοῦ Ἰσαακίου, κείμενο τοῦ ὁποῖου καὶ ἡ γνησιότης ἡμφισβητεῖτο, ἂν καὶ ἡ ἀμφισβήτηση ἐπιστημονικῶς δὲν ἐτέθη ποτὲ φανερά, ἀποτέλεσε γιὰ πολλοὺς μῆνες τὴν κύρια ἐνασχόλησή μου· ἡ εὕρεση κατ’ ἀρχὴν τοῦ ἄγνωστου ὡς σήμερα χειρογράφου τοῦ τυπικοῦ στὴν Κεφαλονιά, καὶ μὲ δεδομένες τὶς ἀάμπολλες ἀδυναμίες τῆς ἐκδόσεως τοῦ L. Petit (χάσματα, ἐσφαλμένες ἀναγνώσεις, ἐλλειπτικὲς ἀναγνώσεις καὶ παραναγνώσεις), πού, ὅπως εἶναι γνωστὸ, βασίσθηκε σὲ σύγχρονο σχεδὸν μὲ τὴν ἔκδοση ἀντίγραφο πὺν συνετάγη στὸ τέλος τοῦ προηγούμενου αἰῶνος γιὰ χάρη τοῦ Μανουὴλ Γεδεῶν ἀπὸ ἕναν ἱστοριοδίφη, ὅχι εἰδικὸ παλαιογράφο, τῆς Κεφαλονιάς, ἐπαναπροσδιόρισε τοὺς στόχους μας. Μᾶς ἀνάγκασε νὰ προχωρήσουμε πλέον ὅχι σὲ ἐπανεκδόση τοῦ κειμένου τῆς ἐκδόσεως τοῦ L. Petit, ἀλλὰ σὲ κριτικὴ νέα ἔκδοση, στὴν πρώτη ἔκδοση πὺν βασίζεται πλέον στὸ μόνον σωζόμενο χειρόγραφο τοῦ τυπικοῦ καὶ ὅχι σὲ ἀντίγραφο/ἀπόγραφο αὐτοῦ, μολονότι καὶ τὸ τελικῶς διασωθὲν χειρόγραφο τοῦ τυπικοῦ ἀπέχει τοῦλάχιστον τέσσερις αἰῶνες ἀπὸ τὸν χρόνον κατὰ τὸν ὁποῖον συνέταξε τὸ τυπικὸ τοῦ ὁ ἰδρυτῆς τῆς μονῆς μας (ἀπὸ τὸ 1151/52).

Ἐπίσης, κατὰ τὴν μελέτη μιᾶς πρώτης ἀπόπειρας “μεταφράσεως” τοῦ τυπικοῦ μας, πὺν ἔθεσε στὴν διάθεσή μου ἡ κ/α Τζιβάρρα, κατενόησα τὸ δύσκολο ἢ καὶ τὸ ἀδύνατο πολλὰς φορὲς τῆς “μεταγραφῆς” στὴν νεοελληνικὴ ἐνὸς παρόμοιου κειμένου· μιὰ “μεταγραφή” πὺν θὰ πλησίαζε τὶς μεταφράσεις ἀντίστοιχων βυζαντινῶν κειμένων στὴν γαλλικὴ, ἀγγλικὴ ἢ καὶ γερμανικὴ, οἱ ὁποῖες ἀπλῶς ὀριοθετοῦν τὸ περιεχόμενο, δὲν θὰ εἶχε νόημα ἂν χαρακτηριζόταν “μετάφραση στὴν νεοελληνικὴ”, ἐνῶ μιὰ “μεταγραφή” πολὺ κοντὰ στὸ βυζαντινὸ κείμενο τοῦ Ἰσαακίου θὰ κινδύνευε νὰ καταντήσει τὸ νεοελληνικὸ κείμενο κοινότυπο κάποτε καὶ ἀπλοϊκὸ. Ἔτσι, προέκρινα τὴν κατὰ κεφάλαιο στὸ περιθώριο νοηματικὴ ἐν εἶδει ἐκτενῶν τίτλων ἀπόδοση τοῦ περιεχομένου τοῦ τυπικοῦ, βοηθώντας γενικῶς στὴν κατανόηση τοῦ κειμένου ὅσους δὲν ἔχουν πιά τὴν δυνατότητα ἀπευθείας προσβάσεως στὸν βυζαντινὸ ἀπλὸ ἔστω λόγο, κάτι ἄλλωστε στὸ ὁποῖο στοχεύουμε καὶ μὲ τὸν πλούσιο σχολιασμὸ τοῦ τυπικοῦ μας· μιὰ ἀπόπειρα “μεταγραφῆς”, στὴν φάση αὐτὴ, μόνον τῶν κεφαλαίων πὺν θὰ μπο-

ρούσαν νὰ εἶναι χρήσιμα στὴν ἴδια τὴν ἱστορία τῆς μονῆς δίδεται ὡς Ἐπίμετρο.

Ἡ παρούσα ἐργασία ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο τμήματα/μέρη· τὴν Εἰσαγωγή (Α'), ὅπου περιοριζόμαστε αὐστηρὰ στὴν παρουσίαση τῶν ἐκδόσεων (Ι), τοῦ χειρογράφου (ΙΙ) καὶ τοῦ κειμένου τοῦ τυπικοῦ (ΙΙΙ), τὴν κριτικὴ ἔκδοση τοῦ τυπικοῦ (Β'), ἔκδοση στὴν ὁποία χρησιμοποιοῦμε, πέραν τοῦ χειρογράφου μας, τὸ κείμενο τοῦ L. Petit, τὸ λανθάνον κείμενο τοῦ Ἡλίου Τσιτσέλη, τὸ κείμενο τοῦ Μ. Γεδεών, καὶ ὅπου σχολιάζουμε τὸ κείμενο τοῦ τυπικοῦ ἱστορικά, φιλολογικά, ἱστοριογεωγραφικά, κάποτε καὶ γλωσσικά. Ἄς σημειωθεῖ πὺς προηγούνται τῶν δύο τμημάτων/μερῶν Βραχυγραφίες, ἐνῶ ἔπονται Εὐρετήρια χειρογράφων, κυρίων ὀνομάτων, γεωγραφικῶν ὄρων κ.λπ., καὶ Ἐπίμετρο.

Περαίνοντας τὸν παρόντα σύντομο Πρόλογο αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκη νὰ εὐχαριστήσω καὶ ἀπὸ τὴν θέση αὐτὴ θερμὰ τὸν φίλο ἔφορο βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων στὴν Καβάλα καὶ συνάδελφο ἐπίκουρο καθηγητὴ τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Χαράλαμπο Μπακιρτζή· ἡ ἄριστη ἐκ μέρους του γνώση τῶν μνημείων τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης μὲ βοήθησε τὰ μέγιστα στὸν σχολιασμό, χωρὶς τὴν δική του βοήθεια, μαζὶ μὲ τὴν ἀνοχή καὶ ὑπομονή του, ὅταν κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνες τοῦ 1993 καὶ τοῦ 1994 μοῦ παραχώρησε τὸ γραφεῖο του στὴν Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων στὴν Καβάλα καὶ ἔθεσε στὴν διάθεσή μου τὴν πλούσια σὲ βιβλία ποὺ ἀφοροῦν στὴν περιοχὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἐφορείας, εἶναι ἀμφίβολο ἂν θὰ κατ'ὀρθονα νὰ ὁλοκληρώσω σὲ σχετικὰ σύντομο χρονικὸ διάστημα τὴν παρουσίαση τοῦ ἔργου.

Θερμὰ εὐχαριστῶ καὶ τὸν ἀγαπητὸ φίλο συνάδελφο καθηγητὴ τοῦ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Κωνσταντῖνο Μανάφη, ἦταν αὐτὸς ποὺ εὐγενικὰ ἐδέχθη τοὺς προβληματισμούς μου γιὰ κάποιες διπλὲς καὶ τριπλὲς γραφὲς τοῦ τυπικοῦ καὶ εὐστοχα, ὅπως πάντοτε, πρότεινε ἀρκετὲς διορθώσεις· ἂν τὸ κείμενο τοῦ τυπικοῦ παρουσιάζεται σήμερα μὲ μιά, κατὰ τὸ δυνατόν, ἄρτια μορφή κατὰ πολὺ αὐτὸ ὀφείλεται στὸν ἀγαπητὸ συνάδελφο.

Παράλειψη βεβαίως θὰ ἦταν ἂν δὲν θυμόμουν καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὸν φίλο ἐρευνητὴ τοῦ Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς κ. Ἀγαμέμνονα Τσελίκου ποὺ εὐγενικὰ μοῦ παρεχώρησε, ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ἰδρύματος, μικροταινία τοῦ χειρογράφου τοῦ τυπικοῦ τῆς Ἰσαακίου, αὐτοῦ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Γερασίμου τῆς Κεφαλониᾶς, μονῆς “μακρὰν ἡμῶν κειμένης”, ὅπως αἰνιγματικὰ ἔγραφε πρὶν ἀπὸ πολλὰς δεκαετίες ὁ Μανουὴλ Γεδεών.

Θεῖα μοῖρα μοῦ ἐπέτρεψε νὰ συνθέσω τὴν πρώτη μορφή αὐτοῦ τοῦ Προλόγου στὴν Βιβλιοθήκη τῆς μονῆς Σινᾶ ὑπὸ τὴν σκέπη τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους.

Γεώργιος Κ. Παπάζογλου
Αὐγουστος 1994

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ, ΤΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ,
ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ
ΤΟΥ ΤΥΠΙΚΟΥ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΙΣΑΑΚΙΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ

I. ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΥΠΙΚΟΥ

I.1. *Ἡ ἀποσπασματικὴ ἔκδοσις Μανουήλ Γεδεών*. Τὸ πρῶτον τὸ 1898 ὁ Μανουήλ Γεδεών ἔφερε στὸ φῶς κάποια ἀποσπάσματα ἄγνωστου ὡς τότε τυπικοῦ τοῦ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ, ἰδρυτῆ τῆς μονῆς τῆς Παναγίας τῆς Κοσμοσώτειρας, καὶ μαζὶ κατεχώριζε τὴν ἐπιθυμία του γιὰ “*προσεχὴ ἐν ὅλῳ*” ἔκδοσις αὐτοῦ⁽¹⁾· τὸ τυπικόν, ὅπως ἀνέφερε, διεσώζετο σὲ

“*πτωχὴ μοναστηριακὴ Βιβλιοθήκη πολὺ μακρὰν ἡμῶν κειμένης, ἣς τὸ ὄνομα καὶ τὸ χειρόγραφον, ἐξ οὗ μετεγράφη τὸ νῦν ἐκδιδόμενον τυπικόν (sic), γνωρίσω τοῖς φιλόστορσι μετὰ τινα καιρὸν*”⁽²⁾.

Ὦντας πολὺν φειδωλὸς σὲ πληροφορίες σχετικὲς μὲ τὴν προέλευση, τὸν τόπο εὐρέσεως τοῦ χειρογράφου καὶ αὐτὸ τὸ χφ. τοῦ τυπικοῦ, περιορίσθηκε λίγο παρακάτω νὰ σημειώσῃ καὶ πάλι γενικῶς ὅτι τὸ τυπικόν “*περιεσώθη, θεία μοῖρα, ἐν τῇ πτωχῇ Βιβλιοθήκῃ νεοτεύκτου μονῆς*” καὶ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τοὺς φιλόστορους νὰ ἐπιδείξουν “*βραχείαν ἀνοχὴν ἢ μᾶλλον ὑπομονήν*”⁽³⁾· ὁ ἴδιος περιορίζεται στὴν ἔκδοσις κάποιων μόνο κεφαλαίων τοῦ τυπικοῦ, ἐκδίδει εἰδικότερα τὰ κεφάλαια:

Ε΄ → Petit 9, 10, 11

ΣΤ΄ → Petit 12, 13

Ι΄ → Petit 24, 25, 26, 27, 28⁽⁴⁾.

Ὁ Μ. Γεδεών ποτὲ δὲν ἐξεπλήρωσε τὴν ὑπόσχесή του γιὰ “*ἐν ὅλῳ*” ἔκδοσις τοῦ τυπικοῦ, ἐνῶ καὶ αὐτὴ τὴν περιορισμένη σχετικὴ ἐκδοτικὴ του ἐργασία, τοῦ 1898, τὴν ἐγκαταλείπει, ὅπως φαίνεται, στὴν μέση, δὲν ἐξέδωσε ποτὲ τὸ τελευταῖο μέρος

⁽¹⁾ ΓΕΔΕΩΝ, *Τυπικόν*, 112, τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ἰσαάκιο Κομνηνόν, τὴν ἵδρυση τῆς μονῆς μας κ.ἄ., ὁ ἐνδιαφερόμενος θὰ μπορούσε νὰ δεῖ στὸν χώρο τῶν σχολίων τοῦ τυπικοῦ τοῦ Ἰσαακίου.

⁽²⁾ Ὁ.π..

⁽³⁾ Ὁ.π., 146· ὁ Μ. Γεδεών, χρόνια, ἀργότερα τὸ 1936, σὲ ἓνα κείμενο ἐν πολλοῖς αὐτοβιογραφικὸ θὰ ἔλθῃ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν συγκεκριμένη στάση του, γράφει: “*Οἱ ἀναγνώσται μου βλέπονσιν ὅτι αἱ παραπομπαὶ εἰς τὰς πηγὰς συνεσωρεύθησαν χύδην εἰς τινα σελίδα τοῦ βιβλίου μου, οὐχὶ δὲ ὑπὸ ἑκάστον ὄνομα, πρὸς ἀπόγνωσιν τῶν λογοκλόπων. Παρετήρησα ὅτι πάντες οἱ τοιοῦτοι, μεταγράφοντες κακοήθως ἀπὸ συγγραμμάτων ἑλληνικῶν, ἀναφέρουσιν ὅχι τὴν τοῦ συγγράμματος σελίδα, ἀλλὰ τὰς πηγὰς, εἰς ἃς ὁ ληλατούμενος συγγραφεὺς παραπέμπει, νομίζοντες ὅτι θὰ πιστεύσωσιν αὐτοὺς οἱ ἀναγνώσται, ὄντας πολυμαθεῖς καὶ πολλὰ γνωρίζαντας. Ἡ χύδην παράθεσις τῶν πηγῶν, ὅσας εἶχον ὑπ’ ὄψιν, θὰ ἀναγκάσῃ πιθανῶς τοὺς παρ’ ἡμῖν λογοκλόπους, ὅπως ὑποβληθῶσιν εἰς πολλὸν κόπον πρὸς ἐξίχνευσιν αὐτῶν· ἐὰν γινώσκωσι τί σημαίνει κόπος εἰς σύνταξιν βιβλίου”, βλ. Μ. ΓΕΔΕΩΝ, *Μνεῖα τῶν πρὸ ἐμοῦ (1800-1863-1913)*, Ἀθῆναι 1936, 5-6, σχετικὰ βλ. καὶ ΑΛ. Γ. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ, “*Ἐνας Φαναριώτης λόγιος καὶ ἡ συμβολὴ του στὸν Ἑλληνισμὸ κατὰ τὴν ὀθωμανικὴν περίοδον - Ὁ μέγας χαρτοφύλακας Μανουήλ Γεδεών, τὸ Πατριαρχεῖο καὶ ἡ παιδεία τοῦ Γένους*, *Mare Ponticum* 3 (1913), 7.*

⁽⁴⁾ ΓΕΔΕΩΝ, *Τυπικόν*, ὁ.π., 146-148, 188-191, καὶ PETIT, *Τυπικόν*, 23-28, 34-37.

της⁽⁵⁾· πιθανότατα οί “πηγές” του, ὁ Ἡλίας Τσιτσέλης δηλαδή, ποὺ δὲν θὰ τὸν βοήθησαν ὅσο θὰ ἤθελε, καὶ ἴσως ἡ ἀδυναμία εὐρέσεως περισσότερων πληροφοριῶν γιὰ τὸ χφ., ποὺ θὰ ἐπιβεβαίωναν καὶ τὴν “ὑποφώσκουσιν ἐλπίδα” ὅτι καὶ “ἕτερα πιθανῶς ἱστορικὰ μνημεῖα μέλλουσιν ἰδεῖν τὸ φῶς, τέως ἐν τῷ πολυτιμῇ τούτῳ κειθμῶνι κατωρρυγμένα”, ὁ ἴδιος ἄλλωστε ὁ Μ. Γεδεὼν προσδοκοῦσε ἀπὸ τὴν μελέτη τοῦ χειρογράφου “μετ’ οὐ πολὺ νέας ἀνακοινώσεις”, ματαίωσαν τελικῶς τὴν “ἐν ὅλῳ” ἔκδοσιν⁽⁶⁾.

1.2. *Ἡ ἔκδοσις τοῦ Louis Petit*. Τὸ 1908 στὸ περιοδικὸ τοῦ Ρωστικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως ἐκδίδει τὸ τυπικὸ μας “ἐν ὅλῳ” ὁ Louis Petit, βασιζόμενος στὸ ἀντίγραφο ποὺ τοῦ προμήθευσε ὁ Μ. Γεδεὼν⁽⁷⁾· ἀπὸ τὸν L. Petit μαθαίνουμε ὅτι ὁ Μ. Γεδεὼν εἶχε στὰ χέρια του ὅχι τὸ ἴδιο τὸ χφ. τὸ ὁποῖο διέσωζε τὸ τυπικὸ τῆς Κοσμοσωτείας, ποὺ βεβαίως καὶ δὲν γνώριζε ἐξ αὐτοψίας, ἀλλὰ μεταγεγραμμένο κείμενο, ἀντίγραφο τοῦ τυπικοῦ ποὺ ἔκαμε γιὰ λογαριασμό του ὁ “δημοσιογράφος” (φιλόλογος/ἱστοριοδίφης) τῆς Κεφαλονιάς Ἡλίας Τσιτσέλης⁽⁸⁾.

Το 1904, κατὰ τὸν L. Petit, τὸ χφ. τοῦ τυπικοῦ, χφ. τοῦ 15ου αἰῶνος κατὰ τὸν ἴδιο, μαζὶ μὲ σαράντα ἄλλα χφ., εὐρίσκετο στὴν κατοχὴ τοῦ Κεφαλονίτη ἱερέως Νικολάου Πολλάνη⁽⁹⁾, τὸ ἴδιο ἔτος ἄλλωστε ὁ Ἡλ. Τσιτσέλης σὲ ἄρθρο του μὲ τίτλο: “Ποὺ οἱ φιλόβιβλοι”, στὴν ἐφημερίδα “Ἄστν” (9 Μαρτίου 1904), κάνει λόγο γιὰ τὰ

(5) Πρβλ. “Οἱ παρ’ ἡμῖν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν τυπικῶν μοναστηριακῶν διατάξεων ἡδέως ἀσχολούμενοι (...) καὶ οἱ τὰς τύχας πολιτισμῶν θρησκευτικῶν πολυπραγμονοῦντες εὐχαρίστως ἀναγνώσκονται τὰ ἐκ τοῦ τυπικοῦ τῆς Κοσμοσωτείας ἀποσπασθέντα κεφάλαια 5, 6, 10, 21, 22, 24, 34, 44, 46, 48 καὶ 52. Ταῦτα πάντως ἔσονται χρήσιμα τοῖς ἐν Ἑσπερίᾳ πολυμαθέσιν”, ΓΕΔΕΩΝ, ὅ.π., 146· εἶναι σαφὲς πὼς ὁ Μ. Γεδεὼν ἐκδίδει μόνο τρία κεφάλαια ἀπὸ ὅσα ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ ἐκδώσει, τὰ κεφάλαια μὲ ἀριθμοὺς 21, 22, 24, 34, 44, 46, 48, 52, δὲν τὰ ἐξέδωσε ποτέ.

(6) ΓΕΔΕΩΝ, ὅ.π., 112, 146.

(7) ΡΕΤΙΤ, ὅ.π., 18 καὶ 19-75.

(8) Πρβλ. “Le manuscrit que m’a remis M. Gédéon n’est qu’une copie souvent imparfaite, exécutée, il y a quelques années, par un publiciste de Céphalonie, M. Elias Tsitsélis (...)”, ΡΕΤΙΤ, ὅ.π., 18.

(9) Ὁ.π., τὰ χφφ. τῆς συλλογῆς Πολλάνη θὰ περάσουν στὴν Βιβλιοθήκη τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (- Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη Ἑλλάδος) κατόπιν ἀγορᾶς, πιθανότατα τὸ 1907, πρβλ. “(...) θανόντος δὲ πρὸ δύο περίπου ἐτῶν τοῦ συλλογέως [sc. τοῦ Νικολάου Πολλάνη], δραστηριώτερον ἐπεδιώχθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου ἡ ἀγορὰ τῶν κωδίκων ἐκεῖνων ὑπὸ τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου. Ἀνταποκρινόμενη δὲ ἡ Πρυτανεὶα εἰς τὴν ἀπὸ 28 Ὀκτωβρίου 1905 αἴτησιν τοῦ Ἰωάννου Πολλάνη, ἀνέθηκε μας τὴν γνωμοδότησιν περὶ τῶν κωδίκων, ἀποσταλέντων εἰς Ἀθήνας. Ἐξετάσας δ’ αὐτοὺς, ὑπέβαλον τῇ 22 Δεκεμβρίου 1906 ἔκθεσιν, δι’ ἧς προέτεινα τὴν χάριν τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης πρόσκτησιν τῶν χειρογράφων, τοῦθ’ ὅπερ καὶ ἐγένεε”, ΛΑΜΠΡΟΥ, Κώδικες, 358 καὶ 359-367 (- ὁ Σπ. Λάμπρος καταγράφει τελικῶς ὅχι 40 ἀλλὰ 42 χφφ.).

χφ. Πολλάνη-Τζέτζη καὶ προκαλεῖ τοὺς βιβλιοφίλους νὰ τὰ ἀγοράσουν⁽¹⁰⁾.

Δυστυχῶς ὁ L. Petit δὲν μπόρεσε, πέρα ἀπὸ τὴν “ἐν ὅλῳ” ἔκδοσι, νὰ προχωρήσει τὴν ἔρευνα τὴν σχετικὴ μὲ τὸ τυπικὸ καὶ μὲ τὸ χφ., περιορίσθηκε στὶς πληροφορίες ποὺ ἔμμεσα ἔδινε γιὰ τὸ τυπικὸ καὶ γιὰ τὸ χφ. ὁ Μ. Γεδεών· δὲν μπόρεσε νὰ ἔχει ἄμεσα ἀπὸ τὸν Ἡλ. Τσιτσέλη πληροφορίες γιὰ τὸ ἀντίγραφο, πόσο μάλλον νὰ ἀντιβάλλει τὸ ἀντίγραφο μὲ τὸ ἴδιο τὸ χφ., κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο κατηγορεῖ τὸν Κεφαλονίτη “δημοσιογράφου”, γράφει:

“Car, en dépit de mes instances, il m’a été impossible jusqu’ici d’obtenir de M. Tsitsélis le moindre renseignement sur sa copie; à plus forte raison ai-je du renoncer à une nouvelle collation de l’original”⁽¹¹⁾.

Ἔτσι, κατ’ οὐσίαν ὁ L. Petit ἐκπληρώνει τὸ 1908 ἀπλῶς τὴν ὑπόσχεσι ποὺ εἶχε δώσει στοὺς φιλόστορους δέκα ἔτη πρὶν ὁ Μ. Γεδεών, συνεχίζοντας τὸ ἔργο του, χωρὶς νὰ ἔχει τὴν δυνατότητα καμιάς περαιτέρω προωθήσεως τῆς ἔρευνας⁽¹²⁾.

II. ΤΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ

II.1. *Ἡ εὕρεσι τοῦ χειρογράφου*. Ἡ πληροφορία πὼς τὸ χφ. ποὺ διέσωζε τὸ τυπικὸ τῆς μονῆς μας βρισκόταν τὸ 1904 στὰ χέρια τοῦ ἱερέως τῆς Κεφαλονιάς Νικολάου Πολλάνη δὲν ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ πούθεν· τὸ 1904 πεθαίνει ὁ Νικ. Πολλάνης καὶ τὰ χειρόγραφα του θὰ περάσουν στὴν κατοχὴ τοῦ γιου τοῦ Ἰωάννη γιὰ νὰ καταλήξουν, ὅπως εἶδαμε, τρία ἔτη ἀργότερα, τὸ 1907, κατόπιν ἐνεργειῶν τοῦ τελευταίου στὴν Βιβλιοθήκη τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (- Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη Ἑλλάδος), χωρὶς μεταξὺ τῶν χειρογράφων τῆς συλλογῆς Πολλάνη νὰ ἀνευρίσκεται σήμερα τὸ χφ. ποὺ παρέδιδε τὸ τυπικὸ μας⁽¹³⁾. Ἀντιθέτως, ὅσο μπορέσαμε νὰ διαπιστώσουμε, ἀπὸ δημοσιεύματα ποὺ προηγήθηκαν τῆς ἀνακοινώσεως/ἐργασίας τοῦ Μ. Γεδεών ἐπιβεβαιώνεται ἡ πληροφορία τοῦ τελευταίου ὅτι τὸ χφ. διεσώζετο σὲ Βιβλιοθήκη “νεοτεύκτου μονῆς” πολὺ “μακρὰν ἡμῶν κειμένης”⁽¹⁴⁾· ὁ ἱστοριοδίφης, λ.χ., Ἰωάννης Τζέτζης εἶχε δημοσιεύσει ἤδη τὸ 1895 στὴν “Ἐφημερίδα τῶν συζητήσεων” (9 καὶ 10 Φεβρουαρίου 1895) κατ’ἀλόγο χειρόγραφων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Γερασίμου Κεφαλονιάς (μὲ τίτλο: “Χειρόγραφα ἐν Κεφαλληνί-

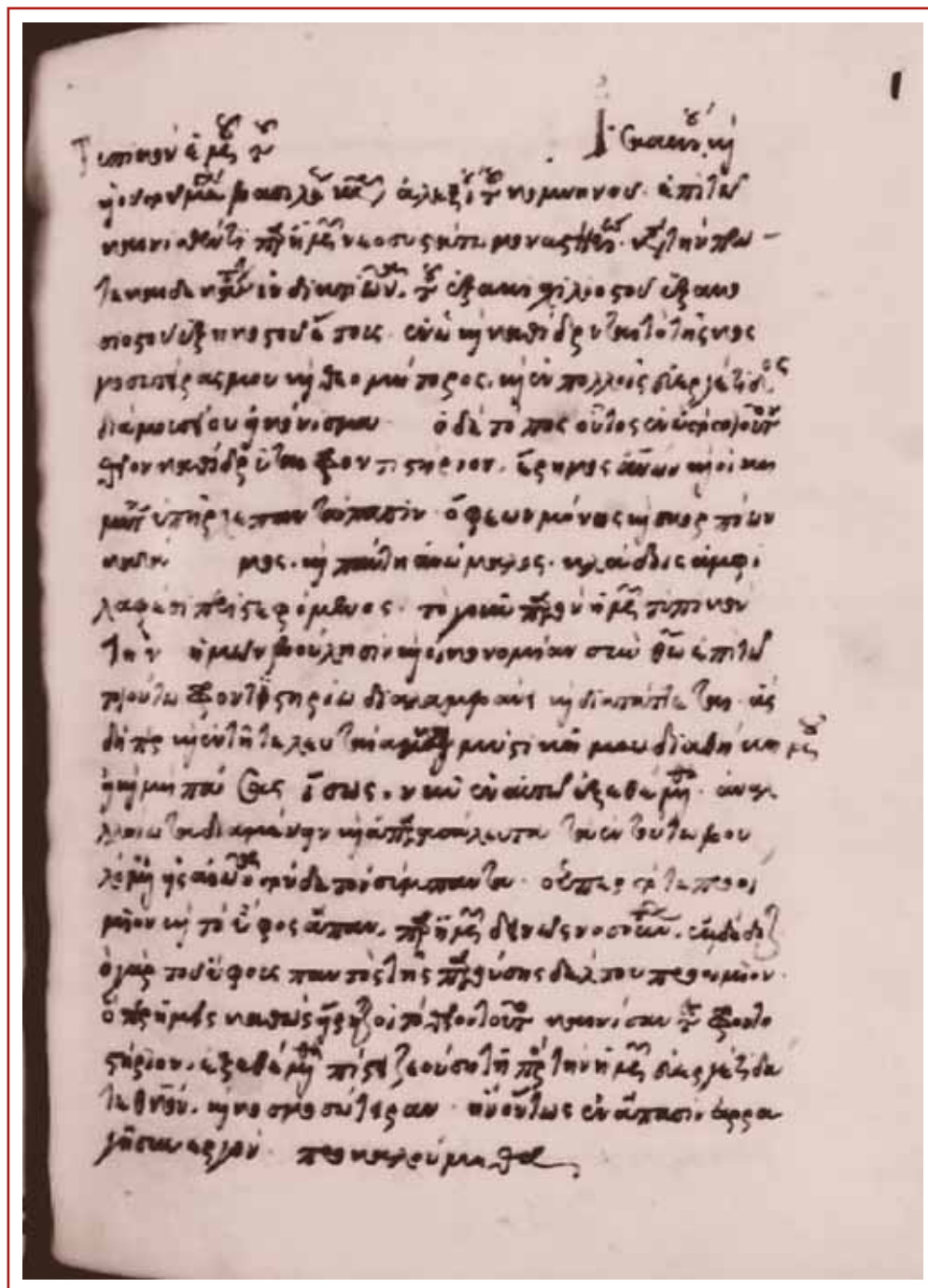
⁽¹⁰⁾ PETIT, ὁ.π., καὶ ΤΣΕΛΙΚΑ, *Χειρόγραφα*, 27· ὁ L. PETIT θέλει τὸ ἄρθρο νὰ δημοσιεῖται στὸ φύλλο τοῦ “Ἀστὲως” τῆς 7ης Μαρτίου, ὁ Ἀγαμέμνων Τσελίκας στὸ φύλλο τῆς 9ης Μαρτίου.

⁽¹¹⁾ PETIT, ὁ.π..

⁽¹²⁾ Τελευταία τὸ κείμενο τοῦ τυπικοῦ μεταφράσθηκε στὴν ἀγγλικὴ ἀπὸ τὴν Nansy Peterson-Senčenko, βλ. THOM.-CONSTANTINIDES, *Documents*, 782-858.

⁽¹³⁾ Τὸ χφ. τὸ ὁποῖο μᾶς παρέδιδε τὸ τυπικὸ προφανῶς καὶ δὲν ἀνευρισκόταν μεταξὺ τῶν χειρογράφων τῆς συλλογῆς Πολλάνη ποὺ περιέγραψε ὁ Σπ. Λάμπρος, πρβλ. ΛΑΜΠΡΟΥ, ὁ.π., 359-367, ἃς σημειωθεῖ δὲ πὼς ἔρευνα στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη γιὰ ἐντοπισμὸ τοῦ χειρογράφου τοῦ τυπικοῦ μας ἔκανε, βασισμένος στὴν πληροφορία τοῦ L. Petit, μεταξὺ ἄλλων καὶ ὁ συνάδελφος, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, κ. Ἰωάννης Ἀλεξανδρόπουλος, ὅπως ὁ ἴδιος μὲ πληροφορήσε πρὶν ἀπὸ χρόνια.

⁽¹⁴⁾ ΓΕΔΕΩΝ, ὁ.π., 112, 146.

Πίν. 1: Τὸ φ. 111r (σελ. 1) τοῦ κώδικα ἀρ. 3 τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Γερασίου τῆς Κε-
φαλληνίας μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ τυπικοῦ τοῦ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ

Στην παρούσα έκδοση δίδουμε συνεχή αρίθμηση στίχων του τυπικού του Ἰσαακίου, στὸ περιθώριο μὲ ἔντονα στοιχεῖα ἀριθμοῦμε τὰ κεφάλαια/παραγράφους, ὅπως αὐτὰ διεκρίθησαν τὸ πρῶτον ἀπὸ τὸν L. Petit, οἱ τίτλοι τῶν κεφαλαίων, ὅπως σημειώθηκε, δὲν ἀπαντοῦν στὸ χφ., ὡστόσο καταχωροῦνται στὸ περιθώριο, αὐθαίρετα ἴσως, εἴτε μὲ βάση τὸ τυπικὸ τῆς Εὐεργέτιδος, εἴτε μὲ βάση τὸ ἴδιο τὸ κείμενο τοῦ τυπικοῦ μας· στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα, ὅπου Γ = ἀποσπασματικὴ ἔκδοση Μ. Γεδεών, Ρ = ἔκδοση L. Petit, Τ = ἀντίγραφο Ἠλ. Τσιτσέλη, ὅπως αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ διακριβωθεῖ μὲ βάση τὴν ἔκδοση τοῦ L. Petit, Éverg. = GAUTIER, *Évergétis*. Δὲν ἀναφερόμαστε στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα στὰ λήμματα ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὸ λειτουργικὸ τυπικὸ τῆς Ἐκκλησίας (βλ., λ.χ., τοὺς στ. 126, 130, 131, 297, 301, 308, 312, 317, 325, 327, 329, 396, 398, 399, 401, 407, 737, 741, 756), γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ ἐνδιαφερόμενος μπορεῖ νὰ συμβουλευθεῖ τὰ ἐκκλησιαστικὰ χρηστικὰ βιβλία, τὸ *Ἱερατικὸν* (ἔκδ. ΑΔΕΕ, Ἀθῆναι 1971), 22-28 (Ἀκολουθία ἐσπερινοῦ), 60-61 (Διάταξις θείας λειτουργίας), τὸ *Ὡρολόγιον Μέγα* (ἔκδ. ΑΔΕΕ, Ἀθῆναι ¹⁰1991), 546, 547, 551, 553 (Ἀκολουθία μικροῦ παρακλητικοῦ κανόνος), 56 (Ἀκολουθία ὁρθρου), 16 (Ἀκολουθία μεσονυκτικοῦ), τὸ *Εἰρμὸς-Τριψόδιον-Ὁρθρος Μεγάλης Παρασκευῆς* (ἔκδ. ΑΔΕΕ, Ἀθῆναι 1960), 397, τὸ *Εὐχολόγιον Μέγα* (Ἀθῆναι 1980, ἀναστ. ἔκδ. Βενετίας ²1862), 183, 184, κ.ά. [ΑΔΕΕ = Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος]

111r / – Τυπικὸν ἐμοῦ τοῦ [σεβαστοκράτορος] Ἰσαακίου καὶ υἱοῦ τοῦ μεγάλου βασιλέως

- (1) κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐπὶ τῷ καινισθέντι παρ' ἡμῶν νεοσυστάτῳ μοναστηρίῳ κατὰ τὴν πεντεκαίδεκάτην ἰνδικτιῶνα τοῦ ἑξακισχilioστοῦ ἑξακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ ἔτους, ἐν ᾧ καὶ καθίδρυται τὸ τῆς κοσμοσωτείας μου καὶ Θεομήτορος
5 καὶ ἐν πολλοῖς εὐεργετίδος διὰ μουσείου εἰκόνισμα· ὁ δὲ τόπος οὗτος, ἐν ᾧ τὸ τοιοῦτον θεῖον καθίδρυται φροντιστήριον, ἔρημος ἀνθρώπων καὶ οἰκημάτων ὑπῆρχε παντάπασιν, ὄφρων μόνον καὶ σκορπίων κατά[γε]μος καὶ πάντῃ ἀνώματος, κλάδοις ἀμφιλαφέσι περιστερόμενος. Τὸ γοῦν παρὸν ἡμῶν τυπικὸν τὴν ἡμῶν βούλησιν καὶ οἰκονομίαν σὺν θεῷ ἐπὶ τῷ τοιούτῳ φροντιστηρίῳ διαλαμβάνει καὶ διατάττεται, ἃς
10 δήπερ καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ καὶ μυστικῇ διαθήκῃ μου, εἰ καὶ μὴ πάσας ἴσως, νῦν ἐν αὐτῷ ἐξεθέμεθα, ἀναλλοίωτα διαμένειν καὶ ἀπαρσάλευτα τὰ ἐν τούτῳ βουλούμενοι εἰς αἰῶνα τόνδε τὸν σύμπαντα, οὐπερ τό τε προοίμιον καὶ τὸ ὕφος ἅπαν παρ' ἡμῶν δεινῶς νοσοῦντων ἐκδέδοται. Τὸ γὰρ τοῦ ὕφους παντὸς τῆς παρούσης δέλτου προοίμιον, ὅπερ ἡμεῖς, καθὼς εἴρηται, οἱ τὸ θεῖον τοῦτο καίνισαντες φροντιστήριον,
15 ἐξεθέμεθα πίστει ζεύσῃ τῇ πρὸς τὴν ἡμῶν εὐεργετιδὰ τε Θεοτόκον καὶ κοσμοσωτεραιαν, ἣν οὕτως ἐν ἅπασιν ἀρραγῇ συνεργὸν προκαλοῦμεθα./ ἐπειδήπερ, ὡ πανόπτρια παμβασίλισσα, λέξαιμι τῇ σῇ ἐπικουρίᾳ τὰ τοῦ ἀθλίου κατὰ τὸ παρὸν νοός μου γεννήματα καὶ βουλήματα.

- Πολλοὶ μὲν, ὡ Θεομήτορ, πολλὰ θεοσεβῶς ἔργα θεάρεστα τῷ παρόντι βίῳ διε-
20 πράξαντο πρὸς ὕμνον θεοῦ τοῦ τῶν ὅλων δεσπόζοντος, ὃν καὶ σιγηλῶς πως τὰ καλῶς πεποιημένα ὕμνωδίας τῇ αὐτῶν ἀνακηρύττουσι τελειότητι, πίστει τῶν πραξάντων τῇ ὀρθογνώμονι, οἱ τὴν ὑστεροφημίαν αἰωνίζουσιν ἐκληρώσαντο μετὰ τὴν τῶν ὧδε μετὰστασιν· οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν διενεμήσει τῆς χρηματικῆς περιουσίας πρὸς πένητας, οὓς ἀδελφοὺς ἑαυτοῦ ὁ Πλάστης ἡμῶν ἐπωνόμασε Κύριος, τούτου τὸν
25 οἶκτον εἰς ἑαυτοὺς εὐμενῶς ἐπεσπᾶσαντο καὶ τῇ ἐργασίᾳ καταλλήλου τοῦ τῆς ζωῆς ἐπέτυχον πέρας, οἱ δὲ μεγαλοπρεπῶς μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς ἐξ ἰδίας δαπάνης καὶ ἱερὰ κατὰ πόλεις καὶ χώρας καθίδρυσαν φροντιστήρια, ἄλλοι δ' ἐνδεία βιωτικῆς περιουσίας, κατὰ τὸν ἐν θεολόγοις μέγαν Γρηγόριον, τὸ τῆς προθυμίας αὐτῶν εὐσυνείδητον τῷ τῶν ὅλων δεσπόζοντι, οἶα θύμα εὐπρόσδεκτον, εὐμενῶς συνεισήνε-
30 γκαν. Οὕτως οἱ μὲν καλῶς διαπραξάμενοι, οἱ δ' ἄλλως, τὸν τῶν ὅλων δεσπότην καὶ Κύριον ἀντικρυς τῶν ἰδίων ἔργων ἀπεκληρώσαντο πρύτανιν, ἐγὼ δ' ὁ τάλας καὶ τῶν ἀγαθῶν τοῖς ἔργοις ὀψίγονος μὴ ποτ' ἀναδραμὼν πρὸς τούτων τὴν ἔννοιαν, μήτ' εἰς νοὺν ἐλθὼν ἢ συννοήσας ἀγαθεργίᾳ τινὶ τῆς δεῦρο μέχρι τέως τῆς ἡμετέ-
112r (3) ρας ψυχῆς τὴν ὠφέλειαν, ἀλλ' ὥσπερ/ διατελέσας τὸν παρελθόντα τοῦ βίου μοι δί-
35 αυλον οἶα περ ἄγονον καὶ ἀναίσθητον βλάβστημα, ὁψέποτε μόγις τῆς μακρᾶς ἀμυ-

1. Προοίμιον τῆς παρούσης δέλτου, ὅπερ ἡμεῖς, οἱ τὸ θεῖον τοῦτο καίνισαντες φροντιστήριον, ἐξεθέμεθα πίστει ζεύσῃ τῇ πρὸς τὴν ἡμῶν εὐεργετιδὰ τε Θεοτόκον καὶ κοσμοσωτεραιαν

2. Ἰδρυσίς ἱεροῦ φροντιστηρίου εἰς Βῆραν, ὃ δὴ καὶ περίξ περιβόλῳ στερεμνίῳ περιθρυγέσας καὶ τὰ περὶ αὐτὸ συστάνα χρειώδη οἰκήματα

1 post τοῦ > vac. cd., [σεβαστοκράτορος] P, 7 μόνος cd., κατά[γε]μος > κατά..μος cd., κατά[μ]εστος Γ, κατάδυσις-κατάδρομος-καταγώγιον P, 10 μου post τελευταία, μυστικῇ eg. cd., 11 βουλούμενοι > βουλόμενα P, 15 τῇ om. P, 25 οἶκον cd., 27 δι' ἐνδειαν P, 29 θυμίαμα P, 32 ὀψίγονος cr. P, ὀψόγονος cd., 33 ἀγαθοεργία P
24 Mat. 25. 40, 28 lemma incognitum, 29 Phil. 4.18

δρῶς καὶ χειρίστης συνηθείας ἀνένευσα ὡς ἐκ κάρου βαθέος τῆς ἀγνωσίας καὶ τὴν ἐκεῖθ' ἐν μοί πως ἀποκειμένην κατὰ νοὺν τῆς ἀμαρτίας συλλογισάμενος κόλασιν, οἱμοί, θεοῦ νεύματι πρὸς κουφισμόν τινα καὶ συγχώρησιν τῶν ἀπείρων ἀπειράκις ἀμαρτημάτων μου, τοῦ σκότους τῆς ἀγνωσίας ἀνανεύσας, ὡς εἴρηται, καὶ ἐγγωνιάζων, οἷς ὁ θεὸς ἐπίσταται κρίμασιν, ἐκτὸς τῆς πατρίδος μου βαρυαλγίτῳ νοσήματι, 40
 ἱερὸν τῆς Θεομήτορος ἐκαίνισα σὺν θεῷ φροντιστήριον, οὐκ “ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας”, μὴ γένοιτό μοι, θεέ, ἀλλ’ ἐκ δαπάνης ἰδίας καὶ τρόπου δοκῶ μὴ τῷ θεῷ ἀπαρέσκοντος. Βάθρων οὖν ἐξ αὐτῶν τὸ πεφασμένον καίνισας φροντιστήριον, ἐρημικοῖς τόποις καὶ ἀμφιλαφέσι τὸ πρότερον, τοῖς καὶ Βηρὸς καλουμένοις τῇ κοινῇ συνηθείᾳ, πρὸς σωτηρίαν πολλῶν ὀθνείων καὶ λύτρων καὶ ἁποινῶν, ὥσπερ τῶν ἀμετρήτων πλημμελημάτων μου, ἀπεκληρωσάμην αὐτὸ τῇ κοσμοσωτείρᾳ μου Θεοτόκῳ καὶ εὐεργέτιδι· ὃ δὴ καὶ πέριξ περιβόλῳ στερεμνίῳ περιθριγγεύσας καὶ τὰ περὶ αὐτὸ συστάντα μοι χρειώδη οἰκήματα, τοὺς τε πιθῶνας καὶ σιτῶνας καὶ τᾶλλα διαμπαῖς εἰπεῖν τοῖς μονασταῖς χρειώδη, διφυεῖ θριγγίῳ περισφίγγας ἐντὸς ἅπαντα ταῦτα, δέον ῥήθην τὰ ἐν τῇ τοιαύτῃ θείᾳ μονῇ καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ σὺν θεῷ μοναχοῖς καλῶς διατάξασθαι, πίσκει ζεοῦση τῆς Θεομήτορος. 50

3. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐγκαταβιούντων μοναχῶν καὶ ἰδιατέρων γνωρισμάτων αὐτῶν

– Τοῖνυν κατὰ πρῶτον λόγον βούλομαι, / πρὸς ὕμνον αὐτῆς καὶ τοῦ γεννηθέντος ἐκ ταύτης θεοῦ, τεταγμένους εἶναι μοναστὰς τῇ μονῇ ἄνδρας μοναχοὺς ὑμνωδοὺς, σεμνοὺς τῇ κατὰ θεὸν πολιτείᾳ καὶ τῇ διαγωγῇ, διὰ παντὸς εἰς θεοῦ θεραπείαν καὶ εὐχὴν τῆς ἐμῆς ἀθλίας ψυχῆς, πεντήκοντα, ἔτι δὲ πρὸς ὑπουργίαν τούτων καὶ διακο- 55
 νίαν ἐν τοῖς χρειώδεσιν ἐτέρους ἄνδρας μοναχοὺς τὸν ἀριθμὸν εἰκοσιτέσσαρας· μηδὲνα δὲ τούτων κάκεινων ἐλάττονα τῶν τριάκοντα ἐτῶν εἶναι τῇ ἡλικίᾳ βουλόμεθα, μῆτε μὴν εὐνοῦχον συγκαταλέγεσθαι τοῖς μονάζουσι θέλομεν, πόρρω τοῦ ταραχώ- 60
 δους τούτων τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἔθους καὶ ἥθους διάγειν ἐθέλοντες τοὺς μονάζον-
 ντας. Τὴν γὰρ ἡσυχίαν ἐν πάσιν ἀγαθὸν ὄντως χρήμα τοῖς ταύτῃ προσκειμένοις ἐ-
 ξύμνησεν ὁ μέγας ἐν θεολόγοις Γρηγόριος, Ἡλιοῦ τὸν Κάρμηλον καὶ τὴν ἔρημον Ἰωάννου, πρὸς τῆς ἀληθείας τῆςδε προβαλλόμενος τὸ μαρτύριον. Τοιοῦτους γὰρ ἐγὼ σὺν θεῷ μοναχοὺς παρὰ τοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τιμιωτάτου καθηγουμένου τῆς ῥηθεί- 65
 σης ταύτης ἀγίας μονῆς ἐγκαταλέγεσθαι ταύτῃ βούλομαι, ἀρετῇ κεκοσμημένους καὶ
 μὴ χυδαίους καὶ ἀτάκτους τινὰς καὶ μηδὲν λόγου μετέχοντας· καὶ γὰρ ἡ ἀδέκα-
 στός τε καὶ ἀδωροδόκητος κρίσις τοῦ προεστῶτος συνεργὸν ἄφυκτον πάντως εὐρή-
 σειε τῆς τῶν τοιούτων καλογήρων εὐπορίας τὴν κοσμοσωτείραν μου Θεοτόκον καὶ
 εὐεργέτιδα καὶ τὴν αὐτοῦ κατὰ θεὸν ἐπιμέλειαν, “ζητεῖτε γὰρ καὶ εὐρήσετε, κροῦετε
 καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν”, ὁ θεὸς λόγος τρανῶς ἀπεφάνητο.

4. Ἡ πρὸς τὴν μητροπόλιν

– Ἀλλὰ γε τὸν κατὰ διαδοχὰς χρονικὰς προηγμένον ἡγούμενον παρὰ τοῦ ἱερωτά- 70
 του μητροπολίτου Τραϊανουπόλεως τὴν χειροτονίαν τῆς ἡγουμενίας λαμβάνειν βου-

36 κάρου > τάφου P, 37 συλλογισάμενος > λογισάμενος P, θεοῦ > θείῳ P, 39 ἐγγωνιάζων P, ἐγγωνιάζειν cd., 47 περιθριγγεύσας > περιθριγγώσας P, στερημνίῳ T, 52 Τοῖνυν > τῶν οὖν P, 57 τριακονταετῶν P, 58 συνκαταλέγεσθαι T, 59 τούτων > τούτου P, 62 τό, γὰρ om. P, 65 λόγου > λόγων P
 41 Luc. 16.9, 45 Mat. 20.28, 1 Tim. 2.5, 61 PG 35, 861C (Orat. 14.4), cf. III Ki. 18.17-22, 68 Mat. 7.7 (Luc. 11.9)

Ο ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

1. “*Τυπικὸν ἐμοῦ τοῦ [σεβαστοκράτορος] (...)*” – Τυπικὸν ἢ διαταγή, διάταξις, διατύπωσις, κανὼν, κατάστασις, παράδοσις, σύνταγμα, τυπικὴ διάταξις, τύπος ἢ τυπικὸς τύπος, ὑποτύπωσις, σύμφωνα μὲ τὸν Κ. Μανάφη, ὁ ὁποῖος διεξοδικὰ μελέτησε τὸ θέμα, εἶναι

“*βιβλίον περιέχον κανόνας, συμφώνως πρὸς τοὺς ὁποῖους ὤφειλον νὰ διαβιοῦν οἱ μοναχοὶ καθ’ ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, ἀλλὰ καὶ ἐτέρους, συμφώνως πρὸς τοὺς ὁποῖους ἔπρεπε νὰ ἀσκήται ἡ διοίκησις ἐν γένει τῆς μονῆς*”, (ΜΑΝΑΦΗ, *Τυπικά*, 27, καὶ 21-26 γιὰ τὶς σημασίαις ποὺ ἔλαβαν οἱ λέξεις τυπώ, -ῶ, τυπικός, -ή, ὄν, στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ καὶ βυζαντινὴ γραμματεία).

Φαίνεται πὺς τὰ τυπικά, κτητορικά ἢ καὶ λειτουργικά, συντάσσονταν ἀπὸ τοὺς κτήτορες ἢ ἰδρυτὲς ἐν γένει μοναστηριῶν, εἰδικότερα γιὰ τοὺς ὅρους “*κτήτωρ*” καὶ “*κτίτωρ*” βλ. Κ. KRUMBACHER, *Κτήτωρ ein lexiko-graphischer Versuch*, Indogermanische Forschungen 25 (1909), 393-421, Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ, *Κτήτωρ καὶ κτίτωρ*, Ἀθηνᾶ 21 (1909), 441-463 (ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ἐρευναι*, Α’, 530-547), V. MARKOVIĆ, *Ktitori njihove dužnosti i prava*, Prilozi za Književnost i Jezik Istoriju i Folklor 5 (1925), 100-124, καί, κυρίως, ΒΑΡΝΑΛΙΔΗ, *Θεσμός*, 227-228, ὅπου καὶ λοιπὴ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Ἀναφορικὰ μὲ τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορος ποὺ συνοδεύει τὸ ὄνομα τοῦ ἰδρυτῆ τῆς μονῆς ἐνδεικτικὸν εἶναι ὅ,τι διαβάζουμε στὸν Ψευδο-Κωδινό, γράφει:

“*Σεβαστοκράτωρ ἰστέον ὅτι μέχρι τῆς βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ τὸ τοῦ σεβαστοκράτορος ἀξίωμα οὐκ ἦν, ἀλλ’ εὐθὺς μετὰ τὸν βασιλέα πρῶτον πάντων ἦν τὸ τοῦ καίσαρος. Οὗτος δὲ ἐπεὶ τὸν Μελισσηνὸν Νικηφόρον τῷ τοῦ καίσαρος ἀξιῳματι προφθάσας τετίμηκε, ἦν δ’ αὐτῷ καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ πρῶτος κατὰ χρόνον, ὁ Κομνηνὸς Ἰσαάκιος, ἐχρῆν δὲ τοῦτον μείζονι τιμηθῆναι ἀξιῳματι, ἕτερον δ’ ἀξίωμα οὐκ ἦν, ὡς ἐφθίμεν εἰπόντες, πλὴν τοῦ καίσαρος, ὠνοματοποίησε νέον ἀξίωμα, συνθεὶς αὐτὸ ἀπὸ τε τοῦ σεβαστοῦ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος, ἐφηρμόσατο τὰδελφῷ, τὸ σεβαστοκράτωρ δηλαδὴ, δεῦτερον οἰονεὶ βασιλέα τοῦτον πεποικώς, καὶ ὑπεβίβασε τούτου τὸν καίσαρα (...)*” (J. VERPEAUX, *Pseudo-Kodinos, Traité des offices*, Παρίσι 1966, 133).

Σχετικὰ μὲ τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορος βλ. ἀκόμη καὶ Β. FERJANČIĆ, *Sevasrocratori u Vizantiji*, Zbornik Radova Filozofskog Fakulteta 11 (1968), 159-192, σχετικὰ πρβλ. καὶ ΛΑΜΨΙΔΗ, *Χρονογραφία*, Β’, 320, ὅπως καὶ GALATARIOU, *Typikon*, 89-90, 92, VLADA STANKOVIĆ, *Typikon monastira Bogorodice Kosmosotire sevastokratora Isaka Komnina (1151/1152): Specifičnosti teksta i istorijski kontekst*, Crkvene Studije 8 (2011), 279-294.

2. “*(...) ἐπὶ τὸ καινισθέντι παρ’ ἡμῶν νεοσυστάτῳ μοναστηρίῳ κατὰ τὴν πεντεκαιδεκάτην ἰνδικτιῶνα τοῦ ἐξακισχιλιοστοῦ ἐξακοσιοστοῦ ἐξηκοστοῦ ἔτους*” – Ὅταν κατὰ τὴν 15ῃ ἰνδικτιῶνα, κατὰ τὸ ἔτος 6660 ἀπὸ κτίσεως κόσμου, 1151/52 ἀπὸ γεννήσεως Χριστοῦ, μεταξὺ τῆς 1ῃς Σεπτεμβρίου 1151 καὶ 31ῃς Αὐγούστου 1152 (σχετικὰ μὲ τὰ προβλήματα τῆς “*ἀρχῆς τῆς ἰνδι-*

κτιώνος” βλ. V. GRUMEL, *Traité d'études Byzantines, I. La chronologie*, Παρίσι 1958, 193-203 καὶ 240), ἰδρυόταν ἡ μονὴ τῆς Παναγίας τῆς Κοσμοσώτειρας, ὁ Ἰσαάκιος, ἕκτο κατὰ σειρὰ παιδὶ ἀπὸ τὰ ἑννέα ποὺ γεννήθηκαν ἀπὸ τὸν γάμο τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ μὲ τὴν Εἰρήνη, θὰ πρέπει νὰ πλησίαζε τὸ 590 ἔτος, εἶχε γεννηθεῖ στὶς 16 Ἰανουαρίου τοῦ 1193, σύμφωνα μὲ σημεῖωμα ποὺ ἀπαντᾷ στὸ φ. 1ν τοῦ χειρογράφου Mosqu. ἀρ. 147· ἀπὸ τὸν συγκεκριμένο κώδικα πληροφορούμασθε τὸν χρόνο γεννήσεως ὅλων τῶν τέκνων τοῦ Ἀλεξίου, διαβάζουμε σχετικὰ:

“[α']. μηνὶ δεκεμβρίῳ β', ἡμέρᾳ ἑβδόμῃ, ὥρᾳ ἐνάτῃ, ἰνδικτιώνος ἑβδόμῃς, ἐγεννήθη ἡ πορφυρογέννητος κυρὰ Ἄννα (= 1083), [β']. μηνὶ σεπτεμβρίῳ ιθ', ἡμέρᾳ ἕκτῃ, τῆς νυκτὸς ὥρᾳ ὀγδόῃ, ἰνδικτιώνος ἐνάτης, ἐγεννήθη ἡ πορφυρογέννητος κυρὰ Μαρία (= 1085), [γ']. μηνὶ σεπτεμβρίῳ ιγ', ἰνδικτιώνος ια', ἐγεννήθη ὁ πορφυρογέννητος καὶ πρῶτος κύρ Ἰωάννης, ἡμέρᾳ β', ὥρᾳ τῆς νυκτὸς [ι'] (= 1087), [δ']. μηνὶ ἰανουαρίῳ ιδ', ἐγεννήθη ἡ πορφυρογέννητος κυρὰ Εὐδοκία, ἡμέρᾳ [...] (= 1089), [ε']. μηνὶ σεπτεμβρίῳ ιη', ἰνδικτιώνος ιε', ἐγεννήθη ὁ πορφυρογέννητος κύρ Ἀνδρόνικος (= 1091), [στ']. μηνὶ ἰανουαρίῳ ις', ἡμέρᾳ α', ὥρᾳ τῆς νυκτὸς ς', ἰνδικτιώνος α', ἐγεννήθη ὁ πορφυρογέννητος κύρ Ἰσ[αάκιος] (= 1093), [ζ']. μηνὶ ἰανουαρίῳ ιε', ἰνδικτιώνος δ', ἐγεννήθη ἡ πορφυρογέννητος κυρὰ Θεοδώρα, ἡμέρᾳ τρίτῃ, ὥρᾳ τῆς ἡμέρας ς' (= 1096), [η']. μηνὶ φεβρουαρίῳ, ἰνδικτιώνος ε', ἐγεννήθη ὁ πορφυρογέννητος κύρ Μανουήλ (= 1097), [θ']. μηνὶ μαρτίῳ, ἰνδικτιώνος ς', ἐγεννήθη ἡ πορφυρογέννητος κυρὰ Ζωὴ (= 1098)”.

Τὸ ὡς ἄνω σημεῖωμα ἐξέδωσαν ὁ A. KAŽDAN, *Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I in einer Moskauer Handschrift*, Beiträge zur Alten Geschichte und deren Nachleben – Festschrift für Franz Altheim, Βερολίνο 1970, II, 233-237 (234), καὶ ὁ P. SCHREINER, *Eine unbekannte Beschreibung der Pammakaristoskirche (Fethiye Camii) und weitere Texte zur Topographie Konstantinopels*, DOP 25 (1971), 247 (πρβλ. καὶ BAPZOY, *Γενεαλογία*, 238, GAUTIER, *Italikos*, 31, ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Kécharitômenê*, 20-21)· ἀξίζει νὰ προσεχθεῖ πὺς “γενεαλογία” τῶν Κομνηνῶν, τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, μᾶς δίδει στὴν “Ἱστορία” τοῦ ὁ Ἰωάννης Ζωναράς, γράφει:

“Ἐγένετο δὲ θυγάτριον ἡ αὐγούστα τῷ βασιλεῖ, ὅπερ Ἄννα ὠνομάσθη διὰ τὴν πατρομήτορα (...) γίνεται δὲ τῷ βασιλεῖ καὶ υἱός, ὃν ἐν τῷ θείῳ τεμένει τῆς τοῦ θεοῦ λόγου Σοφίας παρὰ τοῦ πατριάρχου καταξιοθέντα τοῦ θείου βαπτίσματος καὶ Ἰωάννην κληθέντα (...) γεγόνασι δὲ τῷ βασιλεῖ καὶ ἕτεροι δύο υἱοί, Ἀνδρόνικός τε καὶ Ἰσαάκιος, καὶ θυγατέρες ἕτεραι τρεῖς, Μαρία, Εὐδοκία καὶ Θεοδώρα (...)” (PG 133, 738-739).

Ὁ Th. Uspenskij, πιθανότατα βασισμένος στοὺς βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς, δέχεται πὺς ὁ Ἀλέξιος εἶχε ἑπτὰ τέκνα, “τρεῖς υἱοὺς καὶ τέσσαρας θυγατέρας”, USPENSKIJ, *Kodeks*, 18, ὅπως καὶ ΒΕΓΛΕΡΗ, *Κώδιξ*, 361, ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ, *Περὶ Βήρας*, 86, σχετικὰ βλ. καὶ THOM.-CONSTANTINIDES, *Documents*, 782.

Ὁ P. Gautier δέχεται πὺς ὁ Ἰσαάκιος ἵδρυσε τὴν μονὴ τῆς Παναγίας τῆς Κοσμοσώτειρας ἀνάμεσα στὸ 1139 καὶ 1152, πιθανότατα θεωρεῖ τὸν χρόνο κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ἰσαάκιος εἶχε συμφιλιωθεῖ μὲ τὸν ἀδελφό του Ἰωάννη καὶ τὸν ἀνεψιό του

Μανουήλ, καὶ εἶχε ἐπανέλθει στὴν Κωνσταντινούπολη, ὡς χρόνο κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ μπορούσε νὰ εἶχε ἀρχίσει καὶ τὸ κτίσιμο τῆς μονῆς, βλ. GAUTIER, *Pantokrator*, 9, πρβλ. καὶ ΒΑΡΖΟΥ, ὅ.π., 244, ὅπως καὶ γενικὰ CH. BARKER, *The monastic typikon for art historians*, TThE, 210-211.

5. “(...) τὸ τοιοῦτον θεῖον καθίδρυται φροντιστήριον” – Μὲ τὸν ὅρο “φροντιστήριον” ὑπονοεῖται βεβαίως ἵδρυση μονῆς-μοναστηρίου, ὡς συνώνυμοι τοῦ ὅρου “μονή” στὶς πηγὲς ἀπαντοῦν οἱ ὅροι “σεμνεῖον”, “φροντιστήριον”, “μάνδρα”, “[μοναχῶν] καταγώγειον”, “ἡγουμενεῖον”, “ἀσκητήριον”, “κοινόβιον” κ.ἄ. ὁ C. Du Cange σχετικὰ σημειώνει:

“Φροντιστήριον. *Monasterium, aedes monachorum qui ἀσκηταὶ τῶν ἀρετῶν dicuntur*”, ἢ καὶ “Φροντιστήρια (...) λέγοντο δ’ ἂν οὕτω καὶ τὰ παρ’ ἡμῶν μοναστήρια, ψυχῶν φροντιστήρια” (DU CANGE, *Glossarium*, II, 1704).

Σχετικὰ πρβλ. καὶ Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΥ, Σύστημα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἰσχὺν αὐτοῦ, Ἐν Ἀθήναις 1957, Δ’ [: Τὸ δίκαιον τῶν μοναχῶν], 291, H.-G. BECK, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, Μόναχο ²1977, 128, DENISE PAPACHRYSAANTHOU, *La vie monastique dans les campagnes Byzantines du XIIe siècle (- ermitage, groupes, communautés)*, Byzantion 43 (1973), 168, I. ΚΟΝΙΔΑΡΗ, Τὸ δίκαιον τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι τοῦ 12ου αἰῶνος, Ἀθήναι 1979, 21, καί, κυρίως, ΒΑΡΝΑΛΙΔΗ, Θεσμός, 61-63· ὁ Ἰσαάκιος ἀρκετὲς φορὲς στὸ κείμενό του κάνει λόγο γιὰ “φροντιστήριον”, λ.χ. διαβάζουμε:

“(...) σὺν Θεῷ ἐπὶ τῷ τοιοῦτῳ φροντιστηρίῳ διαλαμβάνει”, ἢ “οἱ τὸ θεῖον τοῦτο καινίσαντες φροντιστήριον ἐξεθέμεθα”, ἢ “(...) κατὰ πόλεις καὶ χώρας καθίδρυσαν φροντιστήριον”, ἢ “(...) τὸ πεφασμένον καινίσας φροντιστήριον”, ἢ “(...) τῶν ἐν ἄλλοις γεγονότων φροντιστηρίοις τυπικῶν προκεκρίνασι”, ἢ “(...) τὰ ὑπ’ αὐτοῦς θεῖα φροντιστήρια” (Τυπ. 1, 2, 8, 12, κ.ἄ.).

10. “(...) ἐν τῇ τελευταίᾳ καὶ μυστικῇ διαθήκῃ μου” – Δηλώνεται σαφέστατα ἡ ὑπαρξη, πέραν τοῦ τυπικοῦ, καὶ διαθήκης, ἡ ὁποία θὰ διελάμβανε ὅ,τι καὶ τὸ τυπικό, μάλιστα γίνεται λόγος γιὰ “τελευταία διαθήκη”, συνταχθεῖσα πιθανότατα πολὺ κοντὰ στὸν χρόνο συνθέσεως καὶ τοῦ τυπικοῦ, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ δικαιολογηθεῖ ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Ἰσαάκιος κατὰ τὸ 1151/52 θὰ βρισκόταν ἤδη πολὺ κοντὰ στὸν χρόνο τοῦ θανάτου του· ἀξίζει νὰ προσεχθεῖ ὅτι ὅλες οἱ “τυπικὲς διαθήκες”, κατὰ κανόνα, συντίθενται περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου τῶν διαθετῶν, ἢ μητέρα, λ.χ., τοῦ Ἰσαακίου Εἰρήνη στὸ τυπικό τῆς Κεχαριτωμένης, περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου της, θυμάται καὶ τὸν Ἰσαάκιο καὶ ἀφήνει ἐντολὴ νὰ τελοῦνται κατ’ ἔτος, μετὰ τὴν ἀποβίωσή του, μνημόσυνα, διαβάζουμε:

“(...) τελείσθωσαν τὰ μνημόσυνα τοῦ περιποθήτου υἱοῦ τῆς βασιλείας μου κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ πορφυρογεννήτου καὶ καίσαρος καθ’ ἣν ἂν ἡμέραν ἐκδημήσῃ” (GAUTIER, *Kécharitômenè*, 121 (1811-1813), βλ. καὶ E. KURTZ, *Texte*, 101-117, ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ein Gedicht des Sebastokrator Isaakios Komnenos*, BNJah 5 (1926/27), 44-46).

ΟΙ ΜΕΤΑΓΡΑΦΕΣ

Ἡ “ἐπιθεώρηση” τῆς μεταγραφῆς ἔγινε ἀπὸ τὸν ὑπογραφόμενο, χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ ὡς βάση ἢ μεταγραφή τῶν σχετικῶν κεφαλαίων τοῦ τυπικοῦ ποὺ ἔγινε γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ 1994 ἀπὸ τὴν φιλόλογο, ὑποψήφια διδάκτορα τότε, κ/α Παναγιώτα Τζιβάρα, σήμερα ἐπίκουρη καθηγήτρια στὸ Τμῆμα Ἱστορίας καὶ Ἐθνολογίας τοῦ Δ.Π.Θ., ἐνῶ προστέθηκε ἡ μεταγραφή καὶ τῶν κεφαλαίων ἀρ. 11 καὶ 12

Γ.Κ.Π.

1 – Αὐτὸ εἶναι τὸ τυπικὸ πού ἐγὼ ὁ [σεβαστοκράτορας] Ἰσαάκιος, γιὸς τοῦ μεγάλου βασιλιᾶ κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἔχω συνθέσει γιὰ τὸ ἀνακαινισμένο ἀπὸ ἐμένα καὶ πρόσφατα ἐγκαινιασμένο, κατὰ τὴν δεκάτη πέμπτη ἰνδικτιῶνα τοῦ ἐξακισχίλιοστοῦ ἐξακοσιοστοῦ ἐξηκοστοῦ ἔτους [6660 = 1151/52], μοναστήρι στὸ ὁποῖο ὑπάρχει καὶ τὸ ψηφιδωτὸ εἰκόνισμα τῆς κοσμοσώτειρας καὶ Θεομήτορος καὶ τῆς σὲ πολλὰς περιστάσεις εὐεργετιδός μου· ὁ τόπος στὸν ὁποῖον καθιδρύθηκε αὐτὸ ἐδῶ τὸ θεῖο φροντιστήριον ἦταν προηγουμένως ὀλότελα ἔρημος ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ ἄλλα κτίσματα, ἦταν στέκι ἀπὸ φίδια καὶ σκορπιούς καὶ γενικὰ ἦταν τόπος δύσβατος, γεμάτος μὲ κάθε εἶδους ἄγρια βλάστηση. Τὸ παρόν, λοιπόν, τυπικὸ περιέχει καὶ ὀρίζει, μὲ τὴν βοήθεια τοῦ θεοῦ, τὴν θέλησή μου καὶ τὶς ἀποφάσεις μου γιὰ αὐτὸ τὸ μοναστήρι, πού βεβαίως, ἂν καὶ ἴσως ὄχι ὅλα, τὰ ἔχω ἐκθέσει στὴν τελευταία καὶ μυστικὴ διαθήκη μου, θέλω δὲ νὰ μένουν αὐτὰ ἀναλλοίωτα καὶ ἀπαρασάλευτα στοὺς αἰῶνες. Τὸ προοίμιο αὐτοῦ τοῦ τυπικοῦ, ὅπως καὶ ὅλο τὸ κείμενο τοῦ τυπικοῦ, ἔχει γραφεῖ ἀπὸ ἐμένα ὄντας βαριὰ ἄρρωστος, τὸ δὲ προοίμιο γενικὰ ὅλου τοῦ κειμένου ἐγὼ πού, ὅπως εἰπώθηκε, ἔκτισα αὐτὸ τὸ θεῖο φροντιστήριον, τὸ ἀφιέρωσα μὲ πίστη θερμῇ στὴν Θεοτόκον τὴν εὐεργετίδα καὶ κοσμοσώτειρα, τὴν ὁποία παρακαλῶ ἔτσι νὰ εἶναι σὲ ὅλα μου τὰ ἔργα, ἀδιάλειπτος βοηθός· γι' αὐτό, ὦ πανόπτρια παμβασιλισσα, ἃς πῶ μὲ τὴν δική σου βοήθεια τὶς σκέψεις καὶ τὶς θελήσεις τοῦ ταλαίπωρου νοῦ μου αὐτὴ τὴν ὥρα.

2 – Πολλοὶ ἄνθρωποι βέβαια, ὦ Θεομήτορα, στὴν ζωὴ τους ἔπραξαν μὲ φόβο θεοῦ πολλὰ θεάρεστα ἔργα πρὸς ὕμνον τοῦ θεοῦ πού κυβερνᾷ τὰ πάντα· αὐτὰ τὰ καλὰ ἔργα, τὸν δοξάζουν, ἂν καὶ κάπως σιωπηλά, μὲ τὴν τελειότητά τους, μὲ τοὺς ὕμνους καὶ τὴν ὀρθὴ πίσιν αὐτῶν πού τὰ ἔπραξαν, οἱ ὁποῖοι βέβαια ἀπέκτησαν μετὰ τὸν θάνατό τους αἰώνια ὑστεροφημία. Κάποιοι ἀπὸ αὐτοὺς μὲ τὸ μοῖρασμα τῶν χρημάτων τοὺς στοὺς φτωχοὺς, τοὺς ὁποῖους ὁ δημιουργός μας καὶ Κύριος τοὺς ὀνόμασε ἀδελφούς, προκάλεσαν τὴν συμπάθεια τοῦ Κυρίου καὶ μὲ τὴν ἐργασία τοὺς πέτυχαν τὸ σωστὸ τέλος τῆς ζωῆς, ἄλλοι πάλι ἔκτισαν μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς, μὲ δικά τους ἔξοδα, καὶ ἱερὰ φροντιστήρια σὲ πόλεις καὶ χωριά, ἐνῶ ἄλλοι πού στεροῦνταν περιουσίας πρόσφεραν στὸν Κυβερνήτη τῶν ὅλων τὴν προθυμία τους γιὰ βοήθεια, ὡς θυμίαμα εὐπρόσδεκτο, ὅπως λέγει καὶ ὁ μέγας ἀνάμεσα στοὺς θεολόγους Γρηγόριος· μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ἐκεῖνοι πού ἔπραξαν καλὰ, ἢ καὶ ἐκεῖνοι πού ἔπραξαν διαφορετικά, ἐξέλεξαν ὡς ἐξουσιαστὴ στὰ ἴδια τοὺς τὰ ἔργα τὸν Κυβερνήτη καὶ Κύριο τῶν ὅλων.

Ἐγὼ δὲ ὁ δυστυχής, καὶ ὁ τελευταῖος ἐξ αἰτίας τῶν ἔργων τοὺς μεταξὺ ὅλων τῶν ἐνάρετων ἀνθρώπων, δὲν εἶχα σκεφθεῖ ποτὲ τὸ παράδειγμά τους, οὔτε εἶχα προβληματισθεῖ καὶ οὔτε φροντίσει ποτὲ μέχρι σήμερα γιὰ τὴν ψυχικὴ μου ὠφέλεια μὲ κάποια ἀγαθοεργία. Ὅμως, ἀφοῦ διέτρεξα τὴν προηγούμενη ζωὴ μου σὰν ἓνα στεῖρο καὶ ἀναίσθητο γέννημα, μὲ κόπο πολὺ καὶ πιά πολὺ ἀργὰ ἀνέβλεψα ἀμυδρὰ ἀπὸ τὴν μακρὰ καὶ χειρίστη συνήθειά μου, σὰν ἀπὸ ὕπνο βαθὺ τῆς ἀγνωσίας, καὶ συλλογίσθηκα τὴν κόλαση τῆς ἀμαρτίας πού μὲ περιμένει ἐξ αἰτίας τῆς. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ σκοτάδι τῆς ἀγνωσίας, ὅπως εἶπα, ἀφοῦ μὲ τὴν παρότρυνση τοῦ θεοῦ ὕψωσα τὸ κεφάλι, καὶ ἐνῶ ἤμουν ἀποσυρμένος, βαριὰ ἄρρωστος, μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα μου, γιὰ κρίματά μου πού ὁ θεὸς γνωρίζει, οἰκοδόμησα μὲ τὴν βοήθεια τοῦ θεοῦ τὸ ἱερὸ

μοναστήρι πρὸς τιμὴ τῆς Θεομήτορος γιὰ κάποια ἀνακούφιση καὶ συγχώρηση τῶν ἁπείρες φορὲς ἀπείρων ἁμαρτημάτων μου· τὸ οἰκοδόμησα βέβαια μὲ χρήματα ποὺ δὲν προέρχονται ἀπὸ τὸν μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας, φύλαξέ με Κύριε, ἀλλὰ μὲ δικά μου ἔξοδα καὶ μὲ τρόπο ποὺ νομίζω ὅτι ἀρέσει στὸν θεό.

Ανακαίνισα, λοιπόν, ἐκ θεμελίων τὸ μοναστήρι, στὸ ὁποῖο ἀναφέρθηκα πρὶν, σὲ μιὰ τοποθεσία ποὺ ἦταν προηγουμένως ἔρημη ἀπὸ ἀνθρώπους, ἀλλὰ μὲ πυκνὴ βλάστηση, καὶ ποὺ ὅλοι συνηθίζουν νὰ τὴν λένε Βηρό, γιὰ τὴν σωτηρία πολλῶν ἀνθρώπων, ὡς λύτρο καὶ ἀντίτιμο γιὰ τὰ ἀμέτρητα λάθη μου, καὶ τὸ ἀφιέρωσα στὴν Θεοτόκο τὴν κοσμοσώτειρα καὶ εὐεργέτιδα. Ἀφοῦ τὸ περιέφραξα μὲ στέρεο περίβολο καὶ ἀφοῦ ἔκλεισα καλὰ μὲ διπλὸ φράκτη τὰ ἀναγκαῖα κτίσματα ποὺ οἰκοδόμησα, τὰ κελάρια κρασιοῦ καὶ τὶς σιταποθήκες καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ ὁποῖα, γιὰ νὰ μιλήσω μὲ συντομία, εἶναι χρήσιμα στοὺς μοναχοὺς, θεώρησα ἀπαραίτητο, κινούμενος ἀπὸ τὴν φλογερή μου πίστη στὴν Θεομήτορα, νὰ τακτοποιήσω σωστὰ ὅσα ἀφοροῦν σὲ αὐτὴ τὴν θεία μονὴ καὶ στοὺς μοναχοὺς ποὺ ἐγκαταβιώνουν μὲ τὴν βοήθεια τοῦ θεοῦ σὲ αὐτή.

- 3 – Πρῶτα ἀπ’ ὅλα, λοιπόν, θέλω γιὰ τὴν ὑμνωδία τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ θεοῦ ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ αὐτὴν νὰ εἶναι ταγμένοι στὸ μοναστήρι πενήντα μοναχοί, οἱ ὁποῖοι νὰ ἔχουν σεμνὸ βίο καὶ διαγωγή, νὰ ὑπηρετοῦν τὸν θεὸ καὶ νὰ εὐχονται γιὰ τὴν ἁθλία ψυχὴ μου· θέλω ἀκόμη ἄλλους εἰκοσιτέσσερις μοναχοὺς γιὰ νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς προηγούμενους καὶ νὰ βοηθοῦν στὰ ἀναγκαῖα. Ὅρίζω κανεὶς μοναχός, οὔτε ἀπὸ τοὺς πρώτους, οὔτε ἀπὸ τοὺς δευτέρους, νὰ μὴν εἶναι μικρότερος τῶν τριάντα ἐτῶν, οὔτε ἐπιθυμῶ νὰ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν μοναχῶν κάποιος εὐνούχος, ἐπειδὴ θέλω νὰ ζοῦν οἱ μοναχοὶ μακριὰ ἀπὸ τὴν ταραχοποιὸ φύση αὐτῶν, τὶς συνήθειες καὶ τὰ ἥθη.

Ὁ μέγιστος ἀνάμεσα στοὺς θεολόγους Γρηγόριος ὕμνησε ἄρκετὰ τὴν ἡσυχία ὡς τὸ κατ’ ἐξοχὴν ἀγαθὸ γι’ αὐτοὺς ποὺ τὴν βιώνουν, προβάλλοντας ὡς ἀπόδειξη γιὰ τὴν ἀλήθεια τοῦ λόγου του τὴν περίπτωση τοῦ πρόφητή Ἡλία στὸ Κάρμηλο ὄρος καὶ τοῦ Ἰωάννη στὴν ἔρημο. Τέτοιοι μοναχοὶ θέλω, μὲ τὴν βοήθεια τοῦ θεοῦ, νὰ γίνονται δεκτοὶ στὴν μονὴ ἀπὸ τὸν ἐκάστοτε τίμιο καθηγούμενο, νὰ κοσμούνται ἀπὸ ἀρετὴ, νὰ μὴν εἶναι κάποιοι χυδαῖοι καὶ ἀνυπάκοοι καὶ πέρα γιὰ πέρα ἀμόρφωτοι. Ἡ ἀδέκαστη καὶ ἀδωροδόκητη κρίση τοῦ ἡγουμένου θὰ βρεῖ σίγουρο βοηθὸ στὴν ἐξεύρεση πολλῶν τέτοιων μοναχῶν τὴν Θεοτόκο τὴν κοσμοσώτειρα καὶ εὐεργέτιδά μου καὶ τὴν σύμφωνα μὲ τὸν θεὸ φροντίδα· “*ζητεῖτε γὰρ καὶ εὐρήσετε, κρούετε καὶ ἀνοιγέσεται ὑμῖν*”, ἀποφάνθηκε περίτρανα ὁ θεῖος λόγος.

- 4 – Ἐπιθυμῶ ὁ ἡγούμενος, ποὺ ἐκάστοτε προκρίνεται, νὰ λαμβάνει τὴν χειροτονία τῆς ἡγουμενίας ἀπὸ τὸν ἱερότατο μητροπολίτη Τραϊανουπόλεως καὶ νὰ ἐκλέγεται πάντοτε ἀπὸ ὅλους τοὺς μοναχοὺς· προκειμένου νὰ διαφυλαχθεῖ ἡ ἐλευθερία τοῦ μοναστηριοῦ ὀρίζω ὁ μητροπολίτης νὰ μὴν ἐμπλέκεται πούθενά ἄλλοι.

Ἐπειδὴ ὅμως στοὺς ἀνθρώπους ἀνακύπτουν ἐκ φύσεως πολλὲς φορὲς καὶ ζητήματα φιλονικίας, καὶ πολὺ περισσότερο στοὺς μοναχοὺς, ἀπὸ τὸν φθόνο τοῦ διαβόλου, θέλω νὰ λύνονται αὐτὰ τὰ δύσλυτα καὶ ταραχώδη ζητήματα, ὅσα ἀνακύπτουν, μὲ